

Verstandshuwelijk in de poolwinter

19 juli 1968. 'De uitrusting van de expeditie in twee wagons verzonden uit Zeist naar Bods (Noorwegen, red.)'

Het is de eerste logboekantekening van de wetenschappelijke expeditie die mede het fundament legde voor het jachtverbod op de ijsbeer dat sinds de jaren zeventig van kracht is. Vier piepjonge wetenschappers brachten deren maanden door in hun zelfgebouwde onderzoeksstation bij Kapp Lee op het eiland Edgeøya, een van de meest ontoegankelijke delen van Spitsbergen. Hun logboekantekeningen zijn schitterend geduld en gekakt in het boek *Een jaar bij de ijsberen* dat vanaf zaterdag verkrijgbaar is. Neerlandicus Hans Beelen van de universiteit in Oldenburg leidde de redactie.

De vier onderzoekers – Ko de Korte (1943), Eric Filpse (1945-1979), Paul de Groot (1947) en Piet Oosterveld (1939-2016) – waren vreemden voor elkaar en slaagden er toch in met veel kunst- en vliegwerk de benodigde uitrusting

Vier jonge wetenschappers overwinterden in 1968-1969 op Spitsbergen om onderzoek naar ijsberen te doen. Hun dag- en logboeken zijn verwerkt in het boek *Een jaar bij de ijsberen* dat zaterdag in het Arctisch Centrum in Groningen wordt gepresenteerd.

FRANK VON HEBEL

bijeen te scharrelen en transport te regelen.

„We vertrokken in de tweede week van augustus in een zehondenjagersboot vanuit het noorden van Noorwegen”, vertelde bioloog Ko de Korte uit Kolham in een interview met *Dagblad van het Noorden* in juli van dit jaar. „We hadden 40 ton aan uitrusting aan boord, waaronder voedsel voor twee jaar dat we van het leger kregen. We wilden eerst op een eilandje voor de kust ten zuiden van Edgeøya overwinteren, maar ons schip kwam in zwaar zee-ijst terecht, dus toen moesten we naar ons alternatief uitwijken: Kapp Lee. Er stonden al twee hutjes van Caltex, een oliemaatschappij en een pelsjagershut uit 1905. Die staan er nog steeds, maar het onderzoeksstation dat wij bouwden, bestaat niet meer.”

Hun expeditie, een initiatief van Filpse, was onderdeel van een internationaal onderzoek. Ijsberen waren niet alleen een favoriete prooi van jagers en trofeebeluste toeristen, maar ze waren ook nog eens het slachtoffer van giftige stoffen als DDT en zware metalen. Van 15 augustus 1968 tot 11 september

1969 verdoofde en merkte het viertal dertien ijsberen. Ook deden ze onderzoek naar rendieren. De mannen – met uitzondering van Eric Filpse – lieten baarden groeien van Noorwegen, vertelde bioloog Ko de Korte uit Kolham in een interview met *Dagblad van het Noorden* in juli van dit jaar. „De donker – de zon komt pas in de lente weer tevoorschijn – bij temperaturen ver onder nul. Ze hakten ijsblokjes uit een stuwmeertje voor drinkwater en gebruikte drijfhout als brandstof.

De Groot is met zijn 21 jaar de benjamin van de expeditie. „Mijn inbreng was meer van technisch-organisatorische kant: assistentie bij alle voorkomende veldactiviteiten. Observatie en merken van ijsberen en rendieren, ringen van vogels, verzamelen van vogels voor wetenschappelijk onderzoek en ga zo maar door. Verder hield je je bezig met onderhoud aan olielampen, vuurwapens, Petromax-lampen, drinkwatervoorzieningen en het dagelijks vullen van jerrycans met kerosine uit grote drums die op het strand lagen. We verzamelden drijfhout, dat we zaagden en kloofden voor de open haard als noodzakelijke

extra verwarming in huis. Op gegeven moment wist iedereen van wat hem verlangd werd en deed zijn taken zonder morren.”

De Korte: „Ik weet nog hoe Piet eens tijdens een temperatuur van 23 graden onder nul binnenkwam. Buiten waaid het op orkaankracht. 'Julie zullen we wel wat kinderkracht vinden', zei hij. 'Maar nu vind ik het toch wel een beetje koud.'” Bang voor ijsberen waren ze niet. „Eigenlijk had je maar één angst: dat je er te weinig kon vangen en merken.”

Hoewel „Op een keer stond ik oog in oog met een ijsbeer”, vertelt De Groot. „Ik had geen wapen bij me. De beer was vlak bij de hut en ik had hem niet gezien. Ik ging heel, heel langzaam achteruit. Het liep goed af.” „De omstandigheden waaronder we moesten werken, met gebrek aan bijna van alles, waren soms zwaar. Denk hierbij vooral aan de juiste kleding. Een deel van de uitrusting kwam pas in het voorjaar van 1969, zoals mukluk-laarzen voor op de sneeuwcooter bij min 40 graden Celsius. Maar ook ontbrak het juiste gereedschap dat ons werk veel had kunnen verlichten, bijvoorbeeld een motorzaag of

een extra handpomp om kerosine over te pompen van drumvat naar jerrycan, et cetera.”

Er ontstonden wrijvingen. „Gedurende de lange winter is het vooral sociaal spitsroeden lopen”, vertelt De Groot. „De saamhorigheid was niet altijd optimaal. Geregeld waren er spanningen die je niet op iemand kunt afreageren. Eric kon zich bijvoorbeeld heel boos maken over de manier waarop ik een speelkaart tijdens een spelletje op tafel gooide. Ik had vooral voor Piet ontzag, hij was een natuurlijke leider. Hij gaf mij 's avonds ook les over bijvoorbeeld korstmossen en de Wet van Mendel, erfelijkheidsleer. Ik kreeg huiswerk mee en in dit werd later streng beoordeeld.”

„Er was sporadisch radiocontact met familie, waarbij je dan wijselijk je mond hield, want iedereen binnen en buiten de hut kon meeluisteren. Je moest vaak tot tien tellen in de wetenschap dat je het samen moest volbrengen. De donkere wintermaanden waren het zwaarst. Als voor het eerst de zon weer opkomt, komt er weer leven in de brouwerij, dat is er afleiding. Het klassieke spel mahjong was het enige spel waarbij we nooit ruzie hadden. Een verademing.”

Het station bleef er nog tot lang na hun vertrek staan. „Zeker twintig jaar”, zegt Beelen. „Het was het enige Nederlandse hoog-Arctische station van die tijd.” Maar de Noren braken het uiteindelijk af. „Tot op de dag van vandaag wordt dit door Nederlandse onderzoekers als een gemis ervaren.”

Twee van de vier expeditieleden van toen – Eric Filpse en Piet Oosterveld – zijn inmiddels overleden. Filpse, geboren in Ommen, werd in

“OP EEN KEER STOND IK OOG IN OOG MET EEN IJSBEER

Afghanistan vermoord. Beelen: „Eric was in 1979 met zijn vrouw Fineke op doorreis naar India, ze wilden onder meer tijgers fotograferen. Ze werden heel toevallig in Afghanistan door een opstandige bergstam der moedijaheden ontvoerd. Zijn vrouw kwam na zes weken gevangenschap weer vrij, maar Eric is heel waarschijnlijk nooit na de ontvoering om het leven gebracht.”

Fineke te Raai beheert tot op de dag van vandaag het archief van de expeditie en heeft met Hans Beelen en expeditie-deelnemer van weleer Ko de Korte het logboek nu publiek toegankelijk gemaakt.

De Groot, De Korte en Oosterveld kwamen nog vaak terug op Spitsbergen. De drie namen in 2015 deel aan de eerste SEES-expeditie (Scientific Expedition Edgeøya Spitsbergen), een initiatief van het Arctisch Centrum van de Rijksuniversiteit Groningen. Wetenschappers uit binnen- en buitenland deden onder meer onderzoek naar de gevolgen van klimaatopwarming. De korte reisde – net als Beelen – ook mee tijdens de tweede SEES-expeditie die deze zomer plaatsvond. Beelen deed ook onderzoek naar het 'expeditietaalje' dat tijdens de overwintering ontstond. „Ze ontwikkelden gedurende hun solemment bepaald gekke woorden waar een buitenstaander niets van snapte. Een naburige gletsjer werd bij-

voorbeeld 'mammoetgletsjer' genoemd, omdat Piet Oosterveld had gedroomd dat er een fossiele mammoet in de gletsjer zat. Ja, leg dat een ander maar eens uit. Als laarzen gebruikten ze 'Graininge stövlar', een bepaald merk laars dat uit Zweden kwam, en zo werd een laarsvormig dal in de buurt van het station het Stövaldalen genoemd. Dit krijg je als vier mensen een tijdlang geïsoleerd in een vreemde omgeving leven.”

Ko de Korte blikte tijdens een bezoek aan Kapp Lee op 17 juli van dit jaar even terug op die periode. „Het was een verstandshuwelijk. Het toeval bracht ons bij elkaar. Maar ook uit een verstandshuwelijk kunnen mooie dingen voortkomen.”

De Groot: „Nog steeds ben ik Eric Filpse ontzettend dankbaar voor het vertrouwen, toen hij mij destijds opzocht in Zweden tijdens mijn stageperiode aan de Skoghögskolan Stockholm (Bosbouw-school, red.) en mij voor deze expeditie uitnodigde. Een jongensdroom werd werkelijkheid. Ik kijk er met trots op terug en het heeft mijn loopbaan bepaald. Ik heb door het hele land veel lezingen gegeven over onze expeditie. Ik was reisleder op Spitsbergen en was van 1981 tot 2005 coördinator van het jaarlijkse symposium Arctisch Weekend voor echte poolliefhebbers. Als jongste deelnemer en zonder universitaire opleiding had ik het soms moeilijk mij staande te houden in de groep. Ik heb wel eens gezegd dat ik daar volwassen ben geworden.”

Hij verhuisde in 2008, na zijn pensionering als forensisch rechercheur, met zijn vrouw naar Zweden. Hun huis kreeg een naam. „Kapp Lee.”

Eric Filpse, Paul W.J. de Groot, Ko de Korte, Piet Oosterveld. *Een jaar bij de ijsberen*. Het logboek van de Nederlandse Spitsbergen-Expeditie 1968-1969. Walburg Pers, 416 blz., 57,94 euro.

Piet Oosterveld tijdens een van zijn tochten. FOTO PAUL DE GROOT

Eric en Paul (rechts, met injectiegeweer) benaderen een ijsbeer. FOTO PIET OOSTERVELD

Het onderzoeksstation bij Kapp Lee. Buiten is Piet Oosterveld bezig met het verzamelen van ijspegels. FOTO KO DE KORTE

Heerlijk avondje in de woonkamer. V.l.n.r. Ko, Eric, Piet en Paul. Familieleden hadden vooraf in de zomermaanden cadeautjes gekocht en deze ingepakt – inclusief gedichten – meegegeven. FOTO ERIC FILPSE

15 april 1969: Eric Filpse na terugkomst van een tocht naar Longyearbyen. FOTO KO DE KORTE

Links: Ko de Korte (staand) en Piet Oosterveld staan op 30 april 1969 bij een berenging dat in een strik gevangen zit. FOTO ARNE RANDERS HEEN

